

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شبهه پژوهی قرآنی

دفتر اول: شبهات اعتقادی

حجت الاسلام دکتر جواد ایروانی

دانشیار دانشگاه علوم اسلامی رضوی

مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی

سرشناسه.....: ابروانی، جواد، ۱۳۵۵ -

عنوان و نام پدیدآور.....: شبهه پژوهی قرآنی / جواد ابروانی؛ داوران علمی محمدحسین الهی زاده، رضا حق پناه، سیدجعفر علوی؛ ویراستار هادی ثانی؛ [برای] مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

مشخصات نشر.....: مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، انتشارات، ۱۳۹۹ -

مشخصات ظاهری.....: ج ۳.

شابک.....: دوره: ۶-۵۰-۴۴-۷۰-۶۰۰-۹۷۸؛ ج ۱: ۴۹-۴۴-۷۰-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی...: فیپا

یادداشت.....: کتابنامه.

مندرجات.....: ج ۱. شبهات اعتقادی

موضوع.....: قرآن -- دفاعیه ها و ردیه ها

موضوع.....: Qur'an -- Apologetic works

موضوع.....: قرآن -- بررسی و شناخت

موضوع.....: Qur'an -- Surveys

شناسه افزوده.....: الهی زاده، محمدحسین، ۱۳۴۱ -

شناسه افزوده.....: حق پناه، رضا، ۱۳۴۰ -

شناسه افزوده.....: علوی گنابادی، سیدجعفر، ۱۳۵۲ -

شناسه افزوده.....: دانشگاه علوم اسلامی رضوی. مرکز پژوهش

شناسه افزوده.....: دانشگاه علوم اسلامی رضوی. انتشارات

رده بندی کنگره.....: BP ۸۸/۴

رده بندی دیویی.....: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی.....: ۷۳۴۰۸۱۳

شبهه پژوهی قرآنی

دفتر اول: شبهات اعتقادی

نویسنده: حجت الاسلام دکتر جواد ابروانی (دانشیار دانشگاه علوم اسلامی رضوی)

داوران علمی: حجت الاسلام والمسلمین محمدحسین الهی زاده، حجت الاسلام دکتر رضا حق پناه (استادیار دانشگاه علوم اسلامی رضوی).

حجت الاسلام دکتر سیدجعفر علوی (استادیار دانشگاه علوم اسلامی رضوی)

ویراستار: هادی ثانی

طراح جلد: حمید نخعی

چاپ اول: آبان ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۹۰۰۰۰ تومان

حروف چینی و صفحه آرایی: واحد نشر مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

مرکز توزیع: مشهد مقدس، حرم مطهر، انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی

صندوق پستی: ۹۱۷۳۵ - ۱۱۹۳ تلفن و دورنگار: ۵۱-۳۲۲۳۶۸۱۷

www.razavi.ac.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۱۵	سخن ناشر	
۱۷	پیشگفتار	
۱۹	بخش اول: تحلیل گونه‌ای بر آیات هدایت و ضلالت	
۲۱	مقدمه	
۲۲	گفتار اول: دیدگاه‌ها در تحلیل و تفسیر آیات هدایت و ضلالت	
۲۵	گفتار دوم: جبر، تفویض و «امر بین امرین»	
۲۶	گفتار سوم: مفهوم هدایت و ضلالت	
۲۷	گفتار چهارم: اقسام و مراتب هدایت	
۲۷	الف. هدایت تکوینی	
۲۸	ب. هدایت فطری	
۲۸	ج. هدایت عقلی	
۲۹	د. هدایت وحیانی (تشریعی)	
۲۹	ه. هدایت افاضی	
۳۰	و. هدایت اشراقی	
۳۱	ز. هدایت به پاداش‌ها	
۳۲	گفتار پنجم: تحلیل آیات هدایت و ضلالت و مراد از اضلال منسوب به خداوند	
۳۲	الف. سه تحلیل کلی برای آیات هدایت و ضلالت	
۳۳	تحلیل نخست	

۳۳. یک. دسته‌بندی چهارگانه آیات.....
۳۵. دو. نکاتی در تحلیل آیات.....
۳۵. نکته اول: ابتدایی نبودن اضلال الهی.....
۳۹. نکته دوم: جبری نبودن اضلال الهی.....
۴۰. آیات دیگر در نفی جبر.....
۴۲. نکته سوم: مفهوم قطع هدایت و اضلال الهی.....
۴۴. چرایی نسبت اضلال و عدم هدایت به خداوند.....
۴۷. تحلیل دوم.....
۴۹. تحلیل سوم.....
۵۰. ب. تفسیر چند آیه استنادی جبرگرایان درباره اضلال الهی.....
۵۰. ۱. تفسیر آیه ﴿خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ﴾.....
۵۳. ۲. تفسیر آیه شرح صدر.....
۵۷. ۳. تفسیر آیه شاکله.....
۶۱. ۴. تفسیر آیه هلوع.....
۶۵. راز نكوهش قرآن در حق انسان و ستایش از آفرینش او.....
۶۶. ۵. تفسیر آیه اضلال فرعونیان.....
۶۸. ۶. تفسیر آیات بیانگر رابطه مشیت الهی با اراده آدمی.....
۷۰. تعلق اراده الهی به فعل اختیاری فرد و تحلیل روایات مرتبط.....
۷۶. ج. مروری بر دلایل دیگر در نفی جبر و تفویض.....
۷۷. د. مفهوم اضلال الهی از نگاه اشاعره و معتزله.....
۸۰. ه. توجیهاتی قابل نقد در مفهوم اضلال الهی.....
۸۲. و. اسباب و زمینه‌های هدایت افاضی و ضلالت مجازاتی.....
۸۴. ز. میزان نقش خداوند و سهم انسان در هدایت و ضلالت.....
۸۴. ح. هدایتگری و نقش پیامبر.....
۸۵. حقیقت هدایتگری، فعلی ویژه خداوند.....
۸۶. نکات پایانی.....
۸۶. ط. قدم اول در هدایت و امداد غیبی الهی.....
۸۷. ۱. دیدگاه مفسران اشعری.....
۸۷. ۲. گام نخست انسان در هدایت یا ضلالت.....
۹۴. ۳. توبه خدا و چرایی توفیق بازگشت برخی منحرفان.....
۹۷. ۴. عالم ذر و نقش آن در انتخاب افراد.....
۹۷. یک. دیدگاه‌ها درباره عالم ذر.....

۱۰۵	دو. تحلیل و نتیجه گیری
۱۰۶	سه. مثل افلاطونی و رابطه آن با عالم ذر
۱۱۱	بخش دوم: نفی اکراه در دین و موضوعات آن
۱۱۳	مقدمه
۱۱۵	گفتار اول: اتهام گسترش اسلام با زور و اجبار به تغییر عقیده
۱۱۶	گفتار دوم: تفسیر آیه «لا إكراه فی الدین»
۱۱۸	دیدگاه منتخب
۱۲۰	گفتار سوم: رابطه «لا إكراه فی الدین» با آیات قتال
۱۲۰	الف. دسته بندی آیات جهاد
۱۲۰	۱. آیات تشویق کننده به جهاد
۱۲۱	۲. آیات جهاد دفاعی
۱۲۱	یک. آیات ۳۹ و ۴۰ حج
۱۲۲	دو. آیات ۱۹۰-۱۹۵ بقره
۱۲۶	سه. آیات ۸ و ۹ متجه
۱۲۶	چهار. آیه ۳۶ توبه
۱۲۷	پنج. آیه ۲۱۷ بقره
۱۲۸	شش. آیات ۸۸-۹۱ نساء
۱۲۹	هفت. سایر آیات
۱۳۰	۳. آیات مربوط به جهاد رهایی بخش
۱۳۱	۴. آیات فرمان دهنده به مبارزه با کفر و شرک
۱۳۱	یک. آیه ۱۶ فتح
۱۳۶	ماجرای فتح مکه
۱۳۸	دو. آیات ۱۹۳ بقره و ۳۹ انفال
۱۴۰	سه. آیه ۵ توبه
۱۴۵	اهداف جهاد در اسلام
۱۴۶	۵. آیه مقاتله با اهل کتاب
۱۴۷	یک. آزادی های اهل کتاب و اتهام غرض ورزان
۱۴۸	دو. برخورد با اهل کتاب در صدر اسلام
۱۴۸	اول. ماجرای بنی نضیر
۱۴۹	دوم. ماجرای بنی قریظه
۱۵۲	سه. چگونگی تعامل با مشرکان و اهل کتاب در دو سوره براءت و مائده
۱۵۳	چهار. بررسی مقایسه ای موضوع تعامل با کفار در سوره توبه و مائده

سخن ناشر

بی گمان، فهم تعالیم گرانسنگ اسلام در گرو فهم آموزه‌های قرآنی است. ازاین‌رو، مسلمانان از همان آغاز می‌کوشیدند تا زبان قرآن را دریابند. اگرچه این زبان سهل و ممتنع می‌نمود و ویژگی‌های خاص بیانی و بلاغی‌اش باعث دشواری‌هایی در فهم آن می‌شد، اما آنچه بر دشواری‌ها می‌افزود دیدگاه‌هایی بود که در رویارویی با اندیشه‌های فلسفی و کلامی شکل می‌گرفت و فرق اسلامی را پدید آورد و هریک برای دفاع از اندیشه‌اش به قرآن استناد می‌کرد. بدین‌سان، فهم آیات قرآن دشوارتر و رازآلودتر گردید و ضرورت پیرایش آن از نظرات نادرست احساس شد، به‌ویژه آنکه مخالفان اسلام با دستاویز قرار دادن آنها در قالب شبهات گوناگون تلاش داشتند بر اسلام ضربه زنند و باور مسلمانان را تضعیف کنند.

از دیرباز قرآن‌پژوهان امامیه و اشاعره و معتزله و دیگر فرق اسلامی می‌کوشیدند تا از زوایای مختلف به شبهات و طعن‌های گونه‌گون درباره‌ی قرآن پاسخ دهند و دراین‌باره آثاری ارزشمند را پدید آورند. در این آثار گاه به نقد مبانی کلامی و فلسفی یکدیگر می‌پرداختند و بی‌آنکه یکدیگر را آماج کفر و ارتداد کنند در رشد و پرورش علوم

اسلامی همت می‌گماردند، و در برخی نیز تیغ بی‌دریغ نقد را بر مخالفان اسلام می‌کشیدند و پندارهای باطل آنان و ناتوانی‌شان از درک درست آیات قرآن را نشان می‌دادند.

امروز نیز باتوجه به گسترش علوم انسانی و بسط افق فکری بشر شبهات بیشتری درباره قرآن مطرح است. از این رو، پرداختن به این شبهات و پاسخ قرآنی و روایی به آنها ضرورتی انکارناپذیر است، خصوصاً آنکه فرقه‌های انحرافی نوظهور اسلامی از دل این گونه شبهات مغرضانه سربرآورده‌اند.

کتاب حاضر که نخستین مجلد از سلسله مباحث شبهه‌پژوهی قرآنی است به بررسی شبهات اعتقادی درباره قرآن می‌پردازد. اگرچه برخی از این شبهات به‌ظاهر تکرار شبهات کلامی قدیمی‌اند، اما برداشت متفاوت و فهم امروزی از آنها ضرورت بررسی و پاسخ‌گویی دوباره به آنها را ضروری ساخته است. این شبهات گاه باور انسان به خدا را نشانه گرفته و گاه نقش الهی را در زندگی او کمرنگ کرده و گاه انسان را جای خدا نشانده‌اند. چندوچون هدایت الهی و مختار بودن آدمی، ارتداد و آزادی دینی، جهاد و خشونت دینی، قضا و قدر الهی و اندیشه انسانی، و رزاقیت الهی و جبرگروی اقتصادی از جمله موضوعاتی است که در این کتاب به تفصیل بررسی شده‌اند.

فرجام سخن سپاسگزاری از همه کسانی است که در آماده‌سازی و نشر این کتاب از هیچ کوششی مضایقه نکردند. ناشر پیشاپیش از پیشنهادها و انتقادات سازنده خوانندگان فرهیخته استقبال می‌کند. و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.

مرکز پژوهش

دانشگاه علوم اسلامی رضوی